

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.55>

РОЛЬ ОНЛАЙН МЕДІАЦІЇ У РОЗВ'ЯЗАННІ СІМЕЙНИХ СПОРІВ

Попов В.А.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри цивільно-правової політики,

права інтелектуальної власності та інновацій

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: 0000-0001-6636-2096

e-mail: victorpopov10@gmail.com

Мазур С.О.,

студентка 2 курсу групи 07-23-02

факультету міжнародного та європейського права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Попов В.А., Мазур С.О. Роль онлайн медіації у розв'язанні сімейних спорів.

У статті висвітлено зростаючу значущість альтернативного способу вирішення конфліктів – онлайн медіації у сфері сімейного права в умовах трансформаційних процесів в українському суспільстві, спричинених пандемією та війною. Зазначається, що стрімке зростання кількості розлучень та пов'язаних із цим правових спорів вимагає гнучких, гуманних і сучасних підходів до їх розв'язання, що забезпечують баланс між інтересами сторін і захистом прав дитини.

Онлайн медіація розглядається як доступна, економічно вигідна, ефективна, конфіденційна й оперативна альтернатива судовому процесу, яка дає змогу парам, що знаходяться у різних регіонах чи країнах, брати участь у переговорному процесі. Проаналізовано нормативно-правову базу України у сфері медіації, зокрема Закон України «Про медіацію» та рекомендації ГО «НАМУ» щодо онлайн-формату проведення процедури. Підкреслено важливість нейтральності медіатора, дотримання принципу добровільності, рівності сторін та зосередження уваги на інтересах, а не лише на позиціях учасників конфлікту.

У статті також надано аналіз міжнародного досвіду який демонструє успішну реалізацію онлайн медіації, використання цифрових платформ. Водночас, не оминається і низка проблемних питань застосування медіації: технічні складнощі, відсутність живого емоційного контакту, обмеження у випадках домашнього насильства, а також відсутність обов'язкової юридичної сили угоди за результатами медіації, якщо її не затверджено судом.

Робиться висновок, що онлайн медіація в Україні має високий потенціал, особливо у період війни та масової міграції. Її розвиток потребує детального нормативного врегулювання, роз'яснювальної роботи серед населення та підготовки медіаторів до роботи з цифровими інструментами та викликами сучасності. Водночас, ефективність медіації можлива лише за умови готовності сторін до конструктивного діалогу та пошуку компромісу. Онлайн медіація розглядається не лише як сучасна технологічна опція, а як правовий інструмент, здатний забезпечувати інтереси, честь та гідність сторін і сприяти зниженню конфліктності в суспільстві, використовуючи провідні цифрові технології сучасності.

Ключові слова: сімейні відносини, права подружжя, правовідносини, процедура, медіація, конфлікт, відповідальність, правовий механізм, спосіб захисту, законні права та інтереси, воєнний стан.

Popov V.A., Mazur S.O. The role of online mediation in resolving family disputes.

The article highlights the growing importance of an alternative method of conflict resolution – online mediation in the field of family law in the context of transformational processes in Ukrainian society caused by the pandemic and war. It is noted that the rapid increase in the number of divorces and related

legal disputes requires flexible, humane and modern approaches to their resolution, which ensure a balance between the interests of the parties and the protection of children's rights.

Online mediation is considered to be an accessible, cost-effective, efficient, confidential and prompt alternative to litigation, which allows couples located in different regions or countries to participate in the negotiation process. The author analyzes the legal framework of Ukraine in the field of mediation, in particular, the Law of Ukraine "On Mediation" and the recommendations of the PO "NAMU" regarding the online format of the procedure. The author emphasizes the importance of mediator's neutrality, adherence to the principle of voluntariness, equality of the parties and focus on the interests, not just the positions of the parties to the conflict.

The article also analyzes international experience demonstrating the successful implementation of online mediation and the use of digital platforms. At the same time, the article does not ignore a number of problematic issues of mediation: technical difficulties, lack of live emotional contact, restrictions in cases of domestic violence, and the lack of binding legal force of a mediation agreement unless it is approved by a court.

The authors conclude that online mediation in Ukraine has high potential, especially in times of war and mass migration. Its development requires detailed regulatory regulation, public awareness, and training of mediators to work with digital tools and modern challenges. At the same time, mediation can only be effective if the parties are sincerely willing to engage in constructive dialogue and find a compromise. Online mediation is viewed not only as a modern technological option, but also as a humane legal tool capable of preserving the dignity of the parties and helping to reduce conflict in society.

Key words: family relations, rights of spouses, legal relations, procedure, mediation, conflict, responsibility, legal mechanism, method of protection, legal rights and interests, martial law.

Постановка проблеми. Сімейні спори – звичайне для юриспруденції і доволі популярне явище в Україні і загалом у світі. За даними Міністерства юстиції у 2024 році українці уклали 150,2 тисячі шлюбів, а кількість розлучень сягнула аж 141,8 тисячі [1]. За останні роки частка розлучень починає зростати, на це впливає багато факторів, серед яких повномасштабна війна, на жаль, є основним.

Наразі є декілька способів вирішити сімейні спори, які використовуються окрім класичного договірної, так би мовити «мирного», способу. Перший спосіб – судовий, який дійсно вважається класичним і є дуже популярним в Україні. Другий спосіб – медіація, менш поширений, але дуже ефективний. Пандемія та повномасштабна війна не тільки вплинули на розлучення серед сімейних пар, але й наштовхнула на створення нового способу вирішення конфліктів - онлайн медіація. Це те що може допомогти багатьом українцям вирішити проблемні питання на відстані та допоможе суттєво розвантажити суди.

Стан опрацювання проблематики. Питання медіації у сімейних правовідносинах є предметом досліджень цілого ряду провідних науковців, серед яких В.А. Кройтор, Л.І. Галупова, Л.В. Можечук, Г.О. Ульянова, Н.В. Троцюк, Н.О. Петренко, Ю. Потьомкіна, Н.В. Бондарчук, О.Ю. Радченко, Д.В. Голобородько та інші.

Мета цієї статті – дослідити переваги та недоліки онлайн медіації, розглянути позитивний досвід зарубіжних країн щодо впровадження онлайн медіації, а також запропонувати вирішення проблеми непопулярності медіації серед населення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно з положеннями Закону України «Про медіацію», що набрав чинності 15 грудня 2021 року, медіацією є позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Медіація є неформальною комунікацією між сторонами, що дозволяє розв'язувати питання без необхідності судового втручання або паралельно з ним. Медіатор виступає як нейтральна особа, яка допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення.

Класично прийнято вважати, що медіація застосовується шляхом організації очних зустрічей між учасниками спору, де за допомогою цілої низки інструментів правового та психологічного характеру медіатор допомагає сторонам дійти компромісу у конфлікті. Однак життя створило нові виклики, спочатку пандемія коронавірусу SARS-CoV COVID-19, а згодом і збройна агресія проти нашої країни створили нову реальність і правовій системі довелося підлаштовуватись під нову парадигму.

Тому 10.11.2021 року ГО «НАМУ» (Національна асоціація медіаторів України) було затверджено протокол № 32 «Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації». Протокол був створений професійною спільнотою медіаторів як відповідь на ті виклики, що постають у щоденній діяльності медіатора у зв'язку з появою нових обставин, різноманітністю життєвих ситуацій, відсутністю розробленого регулювання на законодавчому рівні тощо і поширюються з метою надання опори для безпечної професійної медіаційної практики [3]. Де і було зазначено, що онлайн-медіація – це спосіб вирішення спорів між сторонами конфлікту за допомогою третьої нейтральної сторони – медіатора, спрямований на пошук рішень, що відображають інтереси кожної сторони, в процесі проведення переговорів у онлайн-режимі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дистанційної синхронної (одночасної) та/чи асинхронної (неодночасної) комунікації [3].

Ключовою перевагою онлайн можливостей медіації слід зазначити саме доступність, а зараз це актуально як ніколи. Сьогодні, вже на четвертому році повномасштабного вторгнення, коли багато людей виїхали за кордон і фактично розкидані по цілому світу це надзвичайно актуально і в першу чергу на такі випадки і направлена доцільність застосування онлайн медіації. Комунікація учасників медіаційного процесу відбувається через технічні засоби (комп'ютер, телефон, планшет тощо), сесія триває в середньому 2 години, а стороні не потрібно буде повертатися в Україну витратити час та гроші.

У онлайн медіації є ще одна дуже важлива перевага – це короткий строк розв'язання питання. Чим менше люди витрачають часу на це, тим швидше вони можуть рухатися далі і жити своїм життям. В середньому на розв'язання питання йде 4-5 зустрічей по 1,5–3 години кожна. Бувають і винятки, особливо коли потрібно перевірити на виконувальність проміжні рішення, прийняті сторонами — в такому випадку це може тривати кілька місяців. Проте частоту зустрічей визначають самі сторони, на відміну від суду.

Ще одна перевага – це її вартість. Медіація обійдеться значно дешевше, ніж судовий процес, оскільки необхідно оплатити тільки послуги медіатора. Водночас, при судовому процесі потрібно буде покрити витрати на адвокатів, судовий збір, експертів та інші супутні витрати, що може значно підвищити загальну вартість справи.

Третя перевага, яка може бути не такою очевидною і про яку мало хто замислюється, – це конфіденційність та приватність, тобто невтручання у сімейне та особисте життя. Одним із принципів медіації є саме конфіденційність, що допомагає вберегти конфлікт від загального розповсюдження чутливої інформації. Наприклад, у разі розлучення, коли один з батьків хоче отримати опіку над дитиною, під час медіації обидві сторони можуть відкрито обговорювати свої почуття, потреби та переживання, не побоюючись, що ця інформація буде використана проти них в майбутньому або стане відома стороннім особам. У судовому процесі, навпаки, всі заяви, свідчення та документи стають частиною публічного реєстру, і конфіденційні моменти можуть стати доступними для широкого загалу, що може додатково ускладнити ситуацію.

Незважаючи на переваги медіації у судовому процесі, сторони конфлікту можуть зіткнутися з деякими проблемами.

Основна перевага онлайн медіації, описана нами вище породжує її основний недолік, яким на нашу думку, є складність адекватної інтерпретації психоемоційного стану сторін медіатором. Камера може не передати всіх емоцій, або певної думки, а також не потрібно забувати і про якість інтернет з'єднання.

Цей світ побудований надзвичайно цікаво, більшість людей неодноразово звертали увагу, що для вирішення різного роду питань, як-то бізнес перемовин, політичної комунікації, та навіть банального вирішення побутового конфлікту, особиста зустріч є набагато ефективнішою за телефонну розмову. Це і є ключовою проблемою онлайн комунікації. Саме тому варто зробити висновок, що онлайн медіація досить зручна, але варто зазначити, що всі види медіації є ефективними тільки тоді, коли сторони готові йти на контакт один з одним і мають бажання вирішити конфліктні питання. В іншому разі зручна процедура перетвориться на дороге та неефективне затягування часу однією зі сторін.

Також варто звернути увагу на те, що після завершення процедури медіації, її наслідки не мають юридичної сили, і це може бути доволі небезпечно, оскільки навіть після вдалої медіації сторони можуть знову звернутися до конфлікту. Наприклад, батьки не можуть домовитися про те, з ким буде проживати дитина після розлучення, і звертаються до медіатора для пошуку рішен-

ня. Медіатор пропонує компромісні умови щодо виховання та місця проживання дитини. Однак, якщо одна зі сторін не погоджується з результатами медіації, цей результат не має юридичної сили, і для остаточного вирішення питання батьки можуть звертатися до суду.

Ще одна суттєва проблема, з якою можуть зіткнутися сторони конфлікту – це неефективність медіації у випадках, де присутнє насильство або зловживання. Оскільки одна зі сторін конфлікту може бути жертвою та відчувати тиск з боку нападника, медіація не може гарантувати безпеку, і в таких випадках необхідне лише юридичне втручання. Медіація не зможе забезпечити рівноправ'я між сторонами конфлікту в таких ситуаціях.

Онлайн медіація стала досить популярною у світі під час пандемії COVID-19. Цей спосіб був зручний, коли люди сиділи в дома, але проблеми не сиділи на місці та їх потрібно було вирішувати. Наприклад, Сінгапур є одним із вдалих прикладів застосування онлайн медіації. Сінгапурський міжнародний центр медіації (SIMC) 18 травня 2020 року випустив протокол SIMC COVID-19. Вони надавали підприємствам прискорений, економічний та ефективний шлях для вирішення будь-яких міжнародних комерційних суперечок протягом періоду пандемії COVID-19. Як зазначається в прес-релізі зазначеного протоколу на сайті SIMC, більшість медіацій проводяться протягом дня або двох. Успішний результат становить близько 80 відсотків, що на нашу думку є суттєвим показником [4].

Одним із цікавих і, мабуть, ключових принципів медіації є самовизначення та рівності прав сторін медіації. Сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та суб'єкта, що забезпечує проведення медіації. Вони самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації. Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації.

Реалізація цього принципу під час онлайн медіації також викликає додаткові питання, адже відсутній психоемоційний контакт з медіатором, і його роль стає дещо схожою на роль судді.

Отже, аналізуючи ці недоліки, можна зрозуміти, що медіація у сфері розв'язання сімейних конфліктів є ефективною, але не універсальною. Вона не забезпечує юридичну силу рішення та не може гарантувати безпеку однієї зі сторін у важких випадках. Варто розуміти, що ефективність медіації можлива лише тоді, коли обидві сторони конфлікту бажають вирішити його мирним шляхом, а не вдаються до маніпуляцій чи тиску однієї сторони на іншу. Ніхто не сперечається так довго, як двоє людей, які не знають, про що сперечаються (Л.Б. Альберті) [5].

Сімейна онлайн медіація – це спосіб вирішення сімейних спорів між сторонами конфлікту за допомогою третьої незацікавленої стороною, який спрямований на пошук рішень, що відображають справжні інтереси кожної сторони, в процесі проведення переговорів. Сімейні спори це найпоширеніша категорія цивільних спорів. Бо скільки людей стільки та варіантів вирішення питань з теми проживання дитини поділ майна та інше. В багатьох виникне питання: чому в Україні не користуються послугами медіатора, якщо медіація має переваги над судовим процесом у сімейних спорах? Одна з основних причин полягає в тому, що медіація ще не є популярною в Україні. На жаль, цей метод вирішення конфліктів не отримав достатнього розповсюдження серед населення [6].

У ХХІ столітті цифрова трансформація торкнулася й альтернативних методів вирішення спорів. Онлайн-медіація, яка проводиться через відеоконференції (наприклад, Zoom, Google Meets чи Microsoft Teams), уже активно застосовується в багатьох розвинених країнах. У сімейних спорах це дозволяє сторонам брати участь у процесі, навіть перебуваючи в різних містах чи країнах, що особливо актуально для України в умовах війни та вимушеної міграції.

У Великобританії, наприклад, онлайн-медіація стала обов'язковою частиною процесу розлучення для пар, які звертаються до суду. За даними Family Mediation Council, у 2023 році понад 60% сімейних медіацій проводилися онлайн, що скоротило витрати на 30% і пришвидшило вирішення спорів. В Австралії платформа Family Dispute Resolution активно використовує штучний інтелект для аналізу потреб сторін і пропонування попередніх рішень, які потім коригує медіатор [7].

В Україні цифрова медіація є дієвою та перспективною відповіддю на переважаність судів, особливо під час воєнного стану, коли багато сімей роз'єднані географічно. Однак її впроваджен-

ня потребує законодавчих змін, зокрема щодо визнання онлайн-угод, а також підготовки медіаторів до роботи з цифровими інструментами.

Висновки. Медіація – це ефективний інструмент особливо в розв’язанні сімейних спорів. Для того, щоб медіація була не тільки гарно написаним на папері інструментом, потрібно також, щоб на практиці суспільство вміло комунікувати і правильно використовувати такого роду механізми, адже коли люди не готові вирішувати проблему, йти на компроміс і домовлятися - це стає найбільшою проблемою в сімейних спорах, які розглядаються в судах. Саме через брак комунікації досить важко доходити до мирного вирішення сімейного конфлікту.

Онлайн медіація – це проведення переговорів через онлайн-платформи, такі як Zoom, Microsoft Teams чи спеціалізовані сервіси, що активно розвивається у світі й може стати проривом для України. В умовах війни та міграції, коли сім’ї часто розкидані по різних містах чи країнах, онлайн-формат дозволяє проводити сесії без фізичних зустрічей. Наприклад, один із батьків може бути за кордоном через еміграцію, а інший – в Україні, але це не завадить їм домовитися про виховання дитини чи розподіл майна. Відсутність потреби в поїздках знижує витрати й робить процес гнучкішим – сторони можуть обирати зручний час для зустрічей, що зменшує емоційне напруження. Цифрові платформи також дозволяють інтегрувати інноваційні інструменти: запис сесій за згодою сторін, залучення експертів у реальному часі чи навіть використання штучного інтелекту для аналізу потреб сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорош С., Червоненко В. Чому в Україні кількість розлучень наздоганяє одруження. BBC Україна. Інтернет-джерело. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c15zx1d4v2ko>.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
3. Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації: рек. від 10.11.2021 р. URL: <http://78.47.176.95/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-ryeekashchkl->.
4. Бондарчук Н.В. Проведення медіації онлайн: міжнародний досвід та перспективи запровадження в Україні/ Н.В. Бондарчук, О.Ю. Радченко // Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Т. 3. Вип. 75. С. 156–161.
5. Адвокат та медіація / Г. Гаро, А. Зернова, Г. Єременко, Р. Коваль, С. Погоріла, В. Поліщук, О. Помазановська, Л. Романадзе, М. Саєнко, В. Ситюк. Х.: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.
6. Потьомкіна Ю. Медіація у сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. *Юридична газета*. 2019. № 4-5. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/mediaciya-u-simeynih-sporah-shlyah-doprimirenniya-porozuminnya-ta-vregulyuvannya.html>.
7. The Family Mediation Council (FMC). Інтернет-джерело. URL: <https://www.familymediationcouncil.org.uk>.